

increasing the effectiveness of the formation of the legal culture of future specialists in the field of public administration, which will contribute to strengthening the rule of law and preventing corruption in the public sector.

Key words: *legal culture, comparative analysis, comparative pedagogy, legislative framework, educational standards, educational programs, organization of the educational process*

Стаття надійшла до редакції 28.04.2025 р.

УДК 378.147.091.33-027.22

DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.33989/2075-146X.2025.36.339431](https://doi.org/10.33989/2075-146X.2025.36.339431)

ОЛЕНА ІЛЬЧЕНКО

ORCID: 0009-0009-6522-4842

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

ВИХОВНИЙ АСПЕКТ ВИРОБНИЧОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

У статті розкривається значення виховного аспекту у процесі проходження виробничої педагогічної практики студентами педагогічних спеціальностей у закладах вищої освіти. Акцент зроблено на важливості поєднання професійної підготовки з формуванням моральних, етичних та громадянських якостей майбутнього вчителя. Визначено основні напрями виховного впливу, такі як формування професійної відповідальності, розвиток етичної культури, роль наставництва та саморефлексії в особистісному й професійному становленні майбутнього педагога. Підкреслено, що реальні педагогічні ситуації, з якими стикаються студенти під час практики, мають потужний виховний потенціал, що сприяє глибшому усвідомленню ролі вчителя в суспільстві. Автори зазначають, що в умовах сучасних викликів освіти (цифровізація, інклюзія, мультикультурність) виховна складова педагогічної практики набуває ще більшої актуальності. Обґрунтовано необхідність оновлення змісту та підходів до організації педагогічної практики у вищій школі з метою її гармонійного поєднання з вихованням високодуховної, відповідальної особистості майбутнього вчителя.

Ключові слова: *педагогічна практика, виховання, професійна підготовка, вища школа, наставництво, рефлексія*

Постановка проблеми в загальному вигляді. Сучасна вища педагогічна освіта має не лише передати студентам систему знань, умінь і навичок, але й виховати висококваліфіковану, морально зрілу особистість, здатну до саморозвитку, творчості й відповідального ставлення до своєї професії. Одним з ключових етапів у цьому процесі є виробнича педагогічна практика, яка поєднує теоретичну підготовку з практичною діяльністю. Її виховна роль є не менш важливою, ніж професійна, адже саме у реальних умовах педагогічного процесу формується справжнє усвідомлення місії вчителя, його соціальної відповідальності, етичної позиції.

Дослідженість проблеми. Проблема виховного аспекту у професійній підготовці майбутніх педагогів, зокрема у процесі виробничої педагогічної практики, посідає вагоме місце в науково-педагогічному дискурсі. Теоретичні основи виховання в контексті педагогічної освіти розглядалися у працях знаних класиків педагогіки – К. Д. Ушинського, А. С. Макаренка, В. О. Сухомлинського, які наголошували на тісному зв'язку між навчанням і вихованням, а також на особистісному прикладі вчителя як важливого інструменті педагогічного впливу. У сучасній педагогічній науці питання виховного потенціалу практичної діяльності майбутнього вчителя досліджували: О. М. Белкіна, Н. І. Коваленко, С. В. Васильєва, І. А. Зязюн, Н. Г. Ничкало, Л. О. Хомич та ін., які акцентують увагу на значенні педагогічної практики як простору для формування професійно важливих якостей особистості вчителя. Учені підкреслюють, що саме під час безпосереднього взаємодії з учнями у навчальному закладі розкривається виховний потенціал майбутнього педагога та формується його професійна ідентичність. Особливу увагу у вітчизняних і зарубіжних дослідженнях приділено наставництву як чиннику виховного впливу на студентів-практикантів. Зокрема, роботи І. П. Підласого, Т. М. Сущенко та І. М. Дмитренко висвітлюють значення педагогічного супроводу, роль особистого прикладу вчителя-наставника та морально-етичний компонент взаємодії. Водночас, незважаючи на наявність значної

теоретичної бази, питання інтеграції виховної складової у структуру виробничої педагогічної практики у вищій школі потребує подальшого осмислення з урахуванням сучасних освітніх викликів: цифровізації, інклюзивної освіти, мультикультурного середовища, необхідності формування стресостійкості, емоційного інтелекту та інших особистісних характеристик педагога нового покоління. Таким чином, проблема є актуальною, частково дослідженою та такою, що потребує подальших теоретичних і практичних розробок у контексті компетентнісного підходу до підготовки вчителя. У зв'язку із цим, **метою** статті розглядаємо аналіз основних напрямів виховного впливу під час практики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним із ключових напрямів виховного впливу під час виробничої педагогічної практики, уважаємо формування професійної відповідальності майбутнього вчителя. У ході практики студент уперше стикається з необхідністю приймати педагогічні рішення не в умовах моделювання, а в реальному освітньому середовищі, де кожна дія може мати конкретні наслідки для навчального процесу, міжособистісних стосунків та емоційного стану учнів. Через взаємодію з учнями, підготовку уроків та участь у позакласній роботі, студенти навчаються усвідомлювати власну відповідальність за виховний вплив на дитину (Підласий, 2005; Зязюн, 2000). Практична діяльність сприяє усвідомленню важливості підготовки до кожного уроку, відповідальності за точність викладеного матеріалу, за дисципліну в класі, дотримання педагогічної етики. Також майбутній учитель вчиться враховувати індивідуальні особливості учнів, дбати про психологічний комфорт і безпеку дітей. Саме через таку щоденну взаємодію з учнями та педагогічним колективом студент починає розуміти, що вчитель – це не просто фахівець, а моральний авторитет, організатор спільного освітнього простору. Особливу роль у цьому контексті відіграє дотримання педагогічної відповідальності за слово та вчинок. На відміну від навчальних занять у закладі вищої освіти, де помилка студента – це елемент процесу навчання, у школі будь-яке некоректне формулювання або емоційно непередбачена реакція можуть викликати труднощі в спілкуванні з учнями або батьками. Виробнича практика також є етапом формування відповідального ставлення до документації, звітності, планування. Майбутні вчителі привчаються до точності у веденні шкільної документації, дотримання строків, чіткості формулювання навчальних цілей. Професійна відповідальність формується і через рефлексію: аналізуючи власні успіхи і помилки, студент навчається приймати наслідки своїх рішень, вдосконалювати власну педагогічну поведінку, робити висновки з досвіду. Таким чином, практика виступає не лише інструментом професійного зростання, а й виховною платформою, яка сприяє формуванню у студента високого рівня самосвідомості, внутрішньої дисципліни, етичної стійкості.

Важливий напрям виховної роботи під час виробничої педагогічної практики студентів – **розвиток морально-етичних якостей**. У ході практики активно формуються морально-етичні орієнтири майбутнього педагога. Від нього очікується дотримання принципів педагогічної етики: повага до гідності учня, справедливість, стриманість, чесність, етичне ставлення до батьків та колег. Як зазначає В. О. Сухомлинський, «вчитель – це, насамперед, моральна особистість» (Сухомлинський, 1976). Під час взаємодії з учнями студенти усвідомлюють значення власного прикладу, який є важливим чинником виховного впливу, а також розвивають здатність до вирішення конфліктів ненасильницькими методами (Коваленко, 2012). Хочемо підкреслити важливість того факту, що у процесі виробничої практики в студентів формується етична культура, яка включає: повагу до гідності кожного учня, незалежно від його навчальних досягнень, соціального статусу чи особливих освітніх потреб; толерантність до різних поглядів, стилів поведінки, культурних особливостей; педагогічну стриманість і вміння керувати власними емоціями навіть у складних або конфліктних ситуаціях; чесність, відповідальність, принциповість у вирішенні спірних питань; вміння працювати в колективі, шанобливо ставитися до досвіду старших колег.

Особливо важливим у цьому контексті уважаємо розуміння вчителем своєї етичної відповідальності за вплив на формування особистості учня. Майбутні педагоги навчаються діяти відповідно до етичних принципів педагогічної професії: неупередженості, справедливості, гуманізму, партнерства. Однозначно корисним моментом практики уважаємо створення у виховному середовищі педагогічних ситуацій, де етичні норми не лише обговорюються в теорії, а й перевіряються на практиці. До прикладу, студент може зіткнутися з ситуаціями булінгу, конфліктами в учнівському середовищі, емоційними зривами дітей. У таких випадках надзвичайно важливо проявити емпатію, психологічну чутливість, водночас залишаючись у межах педагогічного такту та дисципліни.

Важливою формою неформального виховного впливу на студента під час організації і проведення практики, безумовно, є **наставництво**. Через взаємодію з досвідченими педагогами майбутні вчителі не лише опановують професійні вміння, а й формують педагогічну культуру, моральні орієнтири, ставлення до професії. Наставник є джерелом ціннісних установок, прикладом для наслідування, живим носієм професійної ідентичності. На думку І. М. Дмитренка, наставництво сприяє інтеграції студента у педагогічну спільноту, формує відчуття причетності до вчительського колективу та відповідальності за результати освітньої діяльності. Автор підкреслює, що наставник виконує не лише інструктивну, а й

мотиваційно-виховну функцію, стимулюючи розвиток рефлексивного мислення і самостійності (Дмитренко, 2015).

Важливо, що наставництво є не лише вертикальною передачею знань і досвіду, а й діалогічним процесом, у якому відбувається обмін ідеями, професійними поглядами. Такий підхід відповідає концепції «педагогіки партнерства», у межах якої взаємодія базується на повазі, довірі та співпраці. Н. І. Коваленко звертає увагу на етичну складову наставницької діяльності, зазначаючи, що особистий приклад вчителя-наставника, його моральна позиція, манера спілкування з учнями та колегами формують у студента уявлення про «етос професії вчителя» (Коваленко, 2012). О. Я. Савченко наголошує, що наставництво в системі практичної підготовки є чинником становлення професійної свідомості студента: «співпраця з учителем сприяє глибшому осмисленню змісту педагогічної діяльності та її гуманістичної місії» (Савченко О. Я., 2011). Таким чином, наставництво в педагогічній практиці – це не лише передача професійного досвіду, а повноцінна виховна взаємодія, яка формує у студента ціннісне ставлення до професії, розуміння моральної відповідальності педагога та готовність до особистісного самозростання.

Саморефлексію та самооцінку розглядаємо як важливі чинники виховного впливу під час практики і важливі компоненти особистісного й професійного становлення майбутнього вчителя. Ці процеси забезпечують внутрішнє осмислення власної діяльності, дозволяють студенту усвідомити рівень сформованості професійних компетентностей, виявити помилки та визначити напрями самовдосконалення. Саморефлексія виступає механізмом, через який студент аналізує свої педагогічні дії, оцінює їхню ефективність та відповідність поставленим цілям. Як зазначає І. П. Підласий, «без постійного самоспостереження, переосмислення власної педагогічної поведінки та вчинків неможливо досягти істинного професійного зростання» (Підласий, 2005). У процесі такої рефлексії студент навчається бачити не лише успіхи, а й труднощі, пов'язані з комунікацією, організацією навчального процесу чи емоційним реагуванням. Самооцінка дозволяє студенту критично переосмислити власну діяльність з позиції професійних стандартів. Це формує не лише об'єктивну картину власних досягнень, а й сприяє розвитку внутрішньої мотивації до вдосконалення. За словами Н. Г. Ничкало, самооцінка є важливою умовою формування відповідального ставлення до обраної професії, адже «вчитель не може виховувати інших, не маючи внутрішньої потреби в особистісному самозростанні» (Ничкало, 2003).

Значну роль у процесі рефлексії відіграють щоденники практики, індивідуальні звіти та обговорення на післяпрактичних семінарах. Усе це створює умови для конструктивного аналізу власного досвіду, формування здатності до самокорекції, що є основою педагогічної мудрості. Реалізація саморефлексії також тісно пов'язана з наставництвом: педагог-наставник може допомогти студенту побачити ті аспекти діяльності, які не завжди усвідомлюються. Такий зворотний зв'язок є стимулом для розвитку критичного мислення і формування професійної ідентичності. Отже, саморефлексія та самооцінка – це не лише інструменти внутрішнього аналізу, а й ефективні виховні засоби, які сприяють формуванню морально зрілої, самостійної та відповідальної особистості майбутнього вчителя.

Висновки. Отже, виховний аспект виробничої педагогічної практики у вищій школі є невід'ємною складовою формування професійно зрілої, морально відповідальної та соціально активної особистості майбутнього вчителя. Саме під час практики студенти не лише засвоюють фахові навички, а й набувають ціннісних орієнтацій, розвивають етичну культуру, вчать рефлексії, співпраці, наставництву та прийняттю рішень у реальних педагогічних ситуаціях. Урахування сучасних викликів освіти вимагає оновлення підходів до організації практики з метою її гармонійного поєднання з виховним впливом, що є запорукою підготовки високопрофесійного й гуманістично спрямованого педагога.

Перспективи подальших наукових пошуків. Виховний аспект виробничої педагогічної практики у вищій школі залишається актуальним і багатоаспектним об'єктом дослідження, що відкриває широкі перспективи для подальших наукових пошуків. Зважаючи на трансформаційні процеси у сфері освіти, зокрема цифровізацію, гуманізацію, інклюзію та мультикультурність, виникає потреба в переосмисленні методів виховного впливу у контексті практичної підготовки майбутніх педагогів. Уважаємо, що перспективними напрямками дослідження можна окреслити:

1. Розробку моделей інтеграції виховання у виробничу практику. Слід продовжити розробку концептуальних моделей педагогічної практики, у яких виховний компонент є не додатковим, а структурним елементом практичної підготовки. Йдеться про інтеграцію виховання в методику викладання, організацію шкільного середовища, міжособистісну взаємодію.

2. Дослідження ролі емоційного інтелекту та рефлексії у професійному становленні вчителя. У майбутніх дослідженнях варто зосередитися на вивченні взаємозв'язку між емоційною зрілістю студента, здатністю до рефлексії й ефективністю виховного впливу під час практики. Це особливо важливо в умовах психоемоційного навантаження, притаманного освітній діяльності.

3. Вивчення досвіду наставництва як інструмента формування професійно-моральної позиції. Актуальним є аналіз ефективності різних моделей наставництва у формуванні етичної, громадянської

та професійної відповідальності студентів. Особливу увагу заслуговує порівняльне дослідження українських та міжнародних практик менторства.

4. Формування національних і громадянських цінностей у контексті практики. В умовах сучасних суспільно-політичних викликів постає потреба у більш глибокому вивченні виховного потенціалу практики для формування патріотизму, соціальної активності, національної ідентичності студентів.

5. Цифрові технології та виховання у практичній підготовці вчителя. Доцільно дослідити, яким чином цифрові освітні інструменти можуть впливати на виховний процес у педагогічній практиці: чи сприяють вони формуванню ціннісних орієнтацій, критичного мислення, культури спілкування тощо.

6. Моніторинг ефективності виховного впливу практики. Необхідно розробити індикатори, критерії та методи оцінювання виховного ефекту педагогічної практики – як з боку наставників, так і з боку самих студентів. Таке бачення дозволяє систематизувати та спрямувати наукові зусилля на глибше осмислення та вдосконалення виховної функції педагогічної практики в умовах модернізації вищої освіти.

Список використаних джерел

- Дмитренко, І. М. (2015). *Наставництво у підготовці вчителя: методичні засади*. Черкаси: Вертикаль.
- Зязюн, І. А. (2000). *Філософія педагогічної дії*. Київ: Либідь.
- Коваленко, Н. І. (2012). *Педагогічна етика*. Харків: Основа.
- Ничкало, Н. Г. (2003). Особистість педагога і гуманізація освіти. *Педагогіка і психологія*, 1.
- Підласий, І. П. (2005). *Педагогіка: навч. посіб.* Київ: Освіта.
- Савченко, О. Я. (2011). *Теоретичні основи і практика початкової освіти*. Київ: Пед. думка.
- Сухомлинський, В. О. (1976). *Серце віддаю дітям*. Київ: Рад. школа.

References

- Dmytrenko, I. M. (2015). *Nastavnytstvo u pidhotovtsi vchytelia: metodychni zasady [Mentorship in Teacher Training: Methodological Principles]*. Cherkasy: Vertykal [in Ukrainian].
- Kovalenko, N. I. (2012). *Pedahohichna etyka [Pedagogical Ethics]*. Kharkiv: Osnova [in Ukrainian].
- Nychkalo, N. H. (2003). Osobystist pedahoha i humanizatsiia osvity [The Teacher's Personality and the Humanization of Education]. *Pedahohika i psykhohihiia [Pedagogy and Psychology]*, 1 [in Ukrainian].
- Pidlasyi, I. P. (2005). *Pedahohika [Pedagogy]: navch. posib.* Kyiv: Osvita [in Ukrainian].
- Savchenko, O. Ya. (2011). *Teoretychni osnovy i praktyka pochatkovoï osvity [Theoretical Foundations and Practice of Primary Education]*. Kyiv: Ped. dumka [in Ukrainian].
- Sukhomlynskyi, V. O. (1976). *Sertse viddaiu ditiam [I Give My Heart to Children]*. Kyiv: Rad. shkola [in Ukrainian].
- Ziazun, I. A. (2000). *Filosofiiia pedahohichnoi dii [Philosophy of Pedagogical Action]*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].

ILCHENKO O.

Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine

THE EDUCATIONAL ASPECT OF TEACHING INTERNSHIP IN HIGHER EDUCATION

The article reveals the importance of the educational (formative) aspect in the process of pedagogical practice by students of pedagogical specializations in higher educational institutions. Attention is focused on the importance of integrating professional training with the development of moral, ethical and civic qualities of future teachers, which is manifested in the process of practice. The main directions of the formative influence of this aspect of activity are identified, such as the development of professional responsibility, the cultivation of ethical culture, the role of mentoring and self-reflection in the personal and professional growth of future teachers. It is emphasized that real pedagogical situations that students encounter during practice in educational institutions of various levels have a powerful educational potential, contributing to a deeper understanding of the role of a teacher in society. The authors note that in the context of modern educational challenges - in particular, digitalization, inclusion and multiculturalism - the formative component of pedagogical practice becomes even more relevant. The article substantiates the need to update the content and approaches to the organization of pedagogical practice in higher education in order to harmoniously combine its focus on the formation of relevant competencies for high-quality teaching of academic disciplines with the education of a highly moral and responsible future teacher.

Promising areas of further research in the context of the topic under consideration are: development of models for integrating education into production practice; research into the role of emotional intelligence and reflection in the professional development of a teacher; study of the experience of mentoring as a tool for forming a professional and moral position; formation of national and civic values in the context of practice; digital technologies and education in practical teacher training; monitoring the effectiveness of the educational impact of practice.

Key words: *teaching internship, education, professional training, higher education, mentorship, reflection.*

Стаття надійшла до редакції 23.05.2025 р.